

УДК 378.1:004.42

ФОРМУВАННЯ САМОРЕГУЛЯТИВНО-РЕФЛЕКСИВНОГО КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ КОМП'ЮТЕРНО ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Горобець Сергій Миколайович
м.Житомир

Актуальним завданням та необхідною умовою успішного формування компетентного фахівця є спрямованість навчального процесу на комплексний розвиток особистості. В статті запропоновані показники та рівні сформованості саморегулятивно-рефлексивного компонента професійної компетентності майбутніх фахівців. Надані рекомендації щодо використання комп'ютерно орієнтованих технологій навчання для сприяння формуванню зазначеного компонента. Розроблено тематичний зміст факультативного курсу, запропоновані форми, методи і засоби навчання.

Ключові слова: професійна компетентність, комп'ютерно орієнтовані технології навчання

Постановка проблеми. Одним із стратегічних напрямів державної політики у сфері освіти є модернізація структури, змісту та організації освіти на засадах компетентнісного підходу та особистісної орієнтації [1]. В умовах сучасних інтеграційних та глобалізаційних процесів, переходу до постіндустріального суспільства, інтегрування національної системи освіти в світовий освітній простір орієнтація на формування професійної компетентності як важливого аспекту в процесі підготовки фахівців будь-якої галузі людської діяльності є надзвичайно актуальним завданням.

Важливою складовою професійної компетентності сучасного фахівця є саморегулятивно-рефлексивний компонент, що полягає в усвідомленні власного рівня саморегуляції, самоорганізованості та самосвідомості. Проте, недостатній рівень сформованості зазначеного компонента у більшості випускників ВНЗ потребує застосування більш ефективних технологій навчання, до яких, насамперед, належать комп'ютерно орієнтовані технології [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення якостей сучасного фахівця ґрунтується на працях О.Е.Смирнкової і В.С.Ледньова щодо напрямків формування моделі фахівця; В.В.Рибалки про поєднання соціальних, індивідуальних та діяльнісних складових у психологічній структурі особистості; С.Я.Батишева, В.П.Беспалька та інших щодо визначення компонентів професійної діяльності фахівців та їх професійно-значущих якостей, що забезпечують ефективність професійної діяльності. Різні аспекти професійної компетентності розглядали у своїх працях Є.С.Барбіна, О.В.Вознюк, О.А.Дубасенюк, Є.А.Іванченко, В.І.Лозова, В.Т.Лозовецька, О.В.Овчарук, О.С.Марков, А.В.Хуторської та ін.

Незважаючи на вагомий результати досліджень останніх років, доводиться констатувати, що поза увагою дослідників залишаються можливості використання педагогічного потенціалу комп'ютерно орієнтованих технологій навчання в процесі формування саморегулятивно-рефлексивного компонента професійної компетентності майбутнього фахівця.

Метою статті є надання рекомендацій щодо використання комп'ютерно орієнтованих технологій навчання для сприяння формуванню саморегулятивно-рефлексивного компонента професійної компетентності майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукової літератури щодо визначення поняття "професійна

компетентність" дозволяє дійти висновку, що професійна компетентність майбутнього фахівця є якістю особистості і містить систему науково-теоретичних фахових знань; професійні уміння, навички і досвід діяльності; постійну зацікавленість у зростанні професійної компетентності в обраній сфері діяльності.

Професійна компетентність майбутнього фахівця залежить також від рівня опанування студентами трьох типів досвіду: досвіду пізнавальної діяльності, результатом чого є формування системи знань; досвіду засвоєння певних видів і способів діяльності – вміння діяти за зразком; досвіду формування емоційно-ціннісних відносин у вигляді особистісних орієнтацій [3, с.266-268].

Крім вказаних головних рис та типів засвоєного досвіду, професійна компетентність залежить від конкретного соціального середовища, де вона формується і реалізується. Беручи до уваги, той факт, що студент отримує знання з оточуючого, у т.ч., навчального, середовища, розглянемо характеристики цього середовища, які сприяють формуванню професійної компетентності [4]:

- середовище впливає на всі відчуття, тобто інформація про середовище є сукупністю даних від усіх органів відчуттів;
- середовище є джерелом не лише головної, а й периферійної інформації;
- середовище вміщує завжди більше інформації, аніж ми здатні свідомо сприйняти і проаналізувати;
- середовище сприймається в процесі практичної діяльності;
- середовище наділене символічними значеннями.

Таким чином, професійна компетентність сучасного фахівця є соціальним феноменом як за змістом (внаслідок того, що формується і виявляється у соціумі), так і за формою (тому що характеризує специфіку взаємодії людини й соціуму). Отже, формування професійної компетентності відбувається у постійній взаємодії "людина – соціальне середовище".

Як зазначають науковці, саморегулятивно-рефлексивний компонент змістової структури професійної компетентності майбутнього фахівця виступає в якості підґрунтя для формування індивідуального стилю діяльності, регулятора особистісних досягнень, професійного зростання та удосконалення майстерності [5, с.29]. Цей компонент містить у собі самоорганізаційні та емпатійні особистісні компетентності.

Механізми самоорганізації є основою для успішного навчання за будь-якою спеціальністю та підґрунтям для ефективної діяльності у будь-якій сфері людської діяльності. До самоорганізаційних компетентностей фахівця можна, зокрема, віднести: володіння навичками самоаналізу; вміння переборювати власні недоліки і глибокі звички; володіння різноманітними методами і прийомами самовдосконалення; вміння адаптуватися до зростаючих потоків інформації, до досягнень науково-технічного прогресу; вміння свідомо контролювати результати своєї діяльності; вміння контролювати свій емоційний стан, спокійно сприймати свої невдачі й учитися на них; вміння створювати власний імідж, удосконалювати його складові; вміння дозувати навантаження, дотримуватись здорового режиму праці і відпочинку; визначати життєві цілі та задачі, ефективно

планувати свій час.

Не менш важливою частиною саморегулятивно-рефлексивного компонента змістової структури професійної компетентності майбутнього фахівця є механізм емпатії, як основа гармонійної комунікації та міжособистісних стосунків. До емпатійних компетентностей можна, зокрема, віднести: вміння поважати традиції і звичаї свого народу, надбання світової культурної спадщини; прагнення вносити позитивний внесок у гармонізацію міжнаціональних відносин, протистояти проявам расової, національної, соціальної чи вікової дискримінації; вміння аналізувати та інтерпретувати вербальну і невербальну інформацію від співрозмовника; вміння протистояти маніпуляціям, переборювати бар'єри спілкування, знаходити порозуміння з "проблемними" людьми, уникати і вирішувати конфліктні ситуації; вміння стати на точку зору інших людей, розуміти їх взаємини, прогнозувати міжособистісні події; відчувати емоційні стани інших, підтримувати врівноважені відносини.

Критерієм сформованості саморегулятивно-рефлексивного компонента професійної компетентності фахівця пропонуємо вважати розвиненість механізмів самооцінки, розуміння власного рівня самоорганізованості, самосвідомості, значущості для інших людей, дисциплінованості; вміння підтримувати гармонійні міжособистісні стосунки; усвідомлення відповідальності за результати власної діяльності.

Показниками сформованості саморегулятивно-рефлексивного компонента пропонуємо обрати: самооргані-

зованість, орієнтацію на здоровий спосіб життя, емпатійні здібності, соціально-рольовий репертуар. Вивчення рівня зазначених показників сформованості саморегулятивно-рефлексивного компонента професійної компетентності майбутніх фахівців рекомендується здійснювати за допомогою такого діагностичного інструментарію:

- тест визначення ефективності використання часу за методикою, що застосовується у тайм-менеджменті, яка викладена у О. М. Азарової [6, с. 6-11, с. 70-73];
- тест виявлення орієнтації на здоровий спосіб життя згідно з методикою Н. О. Теленкової [7, с. 104-107];
- тест визначення рівня емпатійних здібностей згідно з методикою, яку виклала О. Ф. Кисла [8]. Виявлення рівня розвитку емпатійності молодих людей допомагає проаналізувати особливості прояву багатьох аспектів особистості студента в процесі формування його професійної компетентності;
- тест виявлення рольового статусу або "Тест 20-ти висловлювань" М. Куна та Т. Макпартленда [9, с. 180-187], за допомогою якого можна виявити соціально-рольові самооцінки студента, усвідомлення ним себе як різнобічної особистості.

Усі показники диференційовано на три рівні: високий, середній та низький. Середньоарифметичне значення показників представляє собою оцінку рівня сформованості саморегулятивно-рефлексивного компоненту професійної компетентності, яку також пропонується здійснювати за трьохрівневою шкалою (табл. 1).

Таблиця 1

Рівні сформованості саморегулятивно-рефлексивного компонента професійної компетентності

Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
<ul style="list-style-type: none"> • відсутність навичок самоаналізу, саморозвитку; • обмежений соціально-рольовий репертуар; • легковажне ставлення до свого здоров'я, наявність шкідливих звичок, відсутність вміння налагодити здоровий режим праці і відпочинку; • низька здатність розрізняти емоційні стани інших людей, перейматися їх почуттями; • відсутність навичок ефективного планування свого часу, низький рівень самоорганізованості. 	<ul style="list-style-type: none"> • наявність інтересу до методик самоаналізу і саморозвитку; • середній соціально-рольовий репертуар; • обізнаність з методами підтримки задовільного стану здоров'я, нерегулярні заняття спортом; • здатність розрізняти типові емоційні стани інших людей, співчувати, поділяти їх точку зору; • обізнаність щодо методик планування часу та епізодичне їх застосування. 	<ul style="list-style-type: none"> • володіння методами самоаналізу, саморозвитку, об'єктивна самооцінка; • багатий соціально-рольовий репертуар; • ведення здорового способу життя, бажання його пропагувати; • висока здатність розрізняти емоційні стани інших людей, вміння стати на їх точку зору, підтримувати гармонійні відносини; • вміння ефективно використовувати свій час.

Одним із ефективних способів розвитку саморегулятивно-рефлексивного компонента професійної компетентності фахівця є проведення психолого-педагогічних тренінгів, які можуть бути реалізовані з використанням ІКТ, наприклад, у рамках факультативу. Особливістю факультативу є проведення занять із застосуванням комп'ютерно орієнтованих форм, методів і засобів навчання: лекцій у вигляді мультимедійних презентацій, семінарів-дискусій, практичних робіт, самостійної роботи, тренінгів, тестування з використанням ІКТ. Рекомендуються такі комп'ютерно орієнтовані засоби навчання: апаратне забезпечення: персональний комп'ютер з можливістю підключення до мережі Інтернет, акустична система, веб-камера; програмне забезпечення: ОС Windows, Інтернет-браузер, мультимедіа плеєр, MS Outlook, Excell, Power Point, Adobe Acrobat Reader, безкоштовні комп'ютерні програми EssentialPIM Free, EPIM Synchronizer, EPIM-Outlook Sync, LeaderTask for Windows, Evernote.

Нижче наведено орієнтовний тематичний зміст факультативу.

Тема 1. Використання ІКТ для організації персонального інформаційного менеджменту.

Основні поняття персонального інформаційного менеджменту (альтернативна вартість часу; гідні цілі; творча картотека; сфери найближчої і далекої уваги; "поглиначі" часу; хронометраж; календарно-пріоритетне планування). Основні методики персонального інформаційного менеджменту ("Вчимося завершувати справи"; облік часу за системою О.О.Любіщева; метод "обмеженого хаосу"; метод "Спочатку – найважливіше") [10; 11]. Огляд можливостей та особливостей застосування комп'ютерних програм, призначених для структурування персональної інформації, автоматизації процесу планування та організації спільної роботи на проектах.

Практична частина: структурування персональної інформації, планування й цілепокладання з використанням

інструментів програми MS Outlook.

Тема 2. Здоровий спосіб життя: технології збереження фізичного і духовного здоров'я.

Технології збереження та відновлення здоров'я (зір, правильне харчування, фізична активність, регулювання маси тіла та ін.)

Вплив факторів навколишнього середовища та негативних звичок на фізичний і духовно-психологічний стан людини.

Практична частина: проведення тренінгу саморегуляції емоцій; розробка та планування розпорядку дня і графіку тренувань та навантажень.

Проведення тренінгу з формування вмінь саморегуляції емоцій спрямоване на те, щоб навчити студентів усвідомленню самого себе, свого "Я", основним прийомам релаксації та володіння своїми емоціями, сформувати в них відповідальність за власні емоційні прояви та поведінку.

Тема 3. Людина і суспільство: презентація взаємозв'язків.

Людина і суспільство. Культура. Молодіжна субкультура. Індивідуальність. Адаптація випускника ВНЗ у професійному середовищі.

Практична частина: проведення тренінгу з розвитку емпатії.

Нижче наведено декілька вправ, які можна використовувати для проведення такого тренінгу.

Вправа 1. "Чи розумієте ви мову міміки?" Студентам пропонується розгадати вирази обличчя, що демонструються на екрані, та порівняти з правильними відповідями

(рис. 1). Розвивається здатність розуміти емоційний стан іншої людини.

Вправа 2. "Бачення інших". Студентам пропонується впродовж 3 хвилин розглянути зображення людей на екрані. Пропонується згадати та детально описати зовнішній вигляд однієї із зображених осіб. Розвиває зорову пам'ять і підвищує спостережливість.

Вправа 3. "Індивідуальний тренінг". Студентам демонструється відеофрагмент без звуку і пропонується зрозуміти, що відбувається на екрані, слідкуючи лише за зображенням. Через кожні 3-5 хвилин звук вмикається для того, щоб порівняти мовні повідомлення і розпізнані студентами рухи. Розвивається вміння свідомого "читання" рухів інших людей.

Тема 4. Спільна робота над проектом.

Поняття системи підтримки спільної роботи над проектами ("Groupware"). Основні модулі та функціональні можливості найбільш відомих безкоштовних програмних пакетів (Zimbra, Citadel, Feng Office Community Edition, eGroupWare): календар з підтримкою синхронізації між всіма учасниками проекту; спільна адресна книга; система обміну повідомленнями та файлами; інформаційний журнал зі списком спільних та власних справ кожного учасника проекту; нотатки та нагадування; менеджер проектів з можливістю побудови діаграм, які ілюструють хід виконання робіт; сховище файлів з керованим доступом; засоби редагування та керування веб-сайтами; інструменти для проведення опитувань, голосувань, визначення рейтингів.

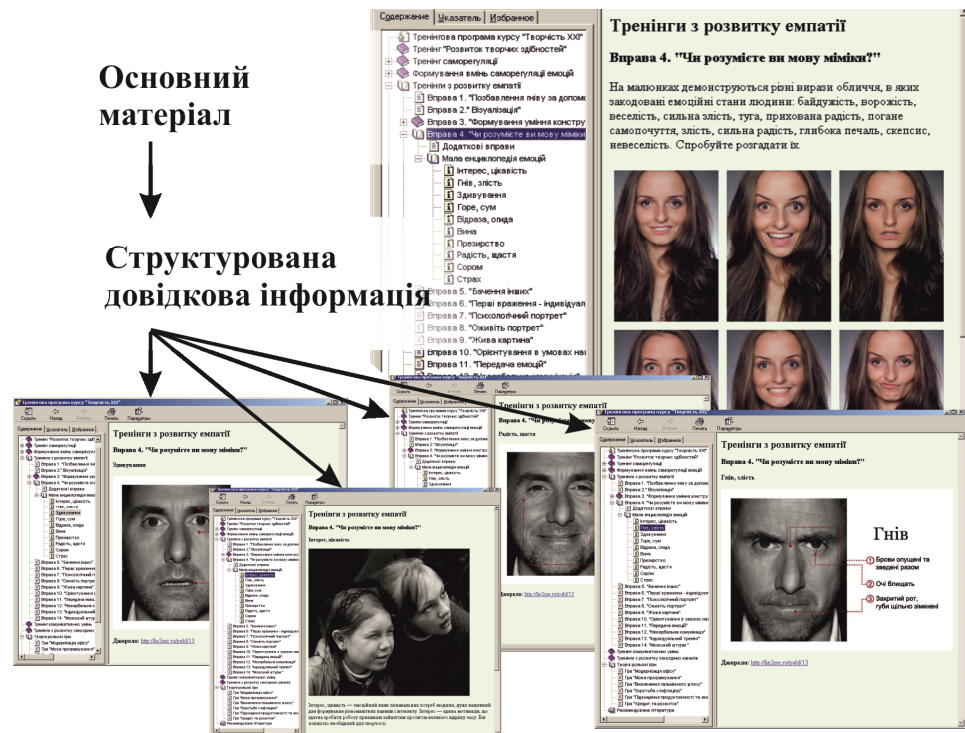

Рис. 1. Мультимедійне забезпечення проведення тренінгу з розвитку емпатії

Практична частина: спільна робота над проектом за обраною темою.

Як зазначають науковці [12, с.139] та свідчить власний педагогічний досвід, під час спільної роботи над проектами студенти набувають навичок та вмінь:

- спільно працювати в групах, приймати участь у процесі прийняття рішень, набувати навичок співробітництва,

розвивати почуття такту і дипломатичність, отримати досвід виконання різних соціальних ролей (керівника, експерта, генератора ідей, виконавця, критика тощо);

- знаходити, впорядковувати та аналізувати нову інформацію; формувати власні судження; набувати навичок самоорганізації; створювати власний продукт; аналізувати й оцінювати роботу інших; розвивати в собі ініціа-

тивність;

- пізнавати свої власні сильні і слабкі сторони, отримувати почуття задоволення від виконаної роботи, давати реальну оцінку своїм можливостям щодо сформульованих завдань.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Проведене нами дослідження [2] довело, що здійснення педагогічного впливу на саморегулятивно-рефлексивний компонент професійної компетентності майбутніх фахівців шляхом проведення психолого-педагогічних тренінгів

з використанням комп'ютерно орієнтованих технологій навчання сприяє розвитку емпатійності, дисциплінованості та відповідальності за результати власної діяльності, здатності до ефективної саморегуляції, самоконтролю, соціально-рольового, комунікативного аспекту, які постають потужним когнітивним ресурсом майбутніх фахівців.

Перспективою подальших досліджень є розробка методичного забезпечення для проведення дистанційних занять за програмою факультативу.

Література та джерела

1. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 р. №344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
2. Горобець С.М. Формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей з використанням комп'ютерно орієнтованих технологій навчання: автореф. дис. на здобуття вченого ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / С.М.Горобець. – Житомир, 2012. – 22 с.
3. Петухова Т.П. О проектировании содержания самостоятельной работы студентов инженерных специальностей по информатике /Т.П.Петухова, М.И.Глотова //Модернизация образования: проблемы, поиски, решения. Материалы всероссийской научно-практической конференции. Часть 2 – Оренбург: РИК ОГУ, 2004. – С.266-268
4. Банько Н.А. Формирование профессионально-педагогической компетентности у будущих инженеров. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / Н.А.Банько. – Волгоград, 2002. – 218 с.
5. Бондарева Е.В. Направленность на формирование профессиональной компетентности как путь совершенствования экономического образования [Електронний ресурс] / Е.В.Бондарева //Материалы заочной научно-методической Internet-конференции. – 2003. – С.26-30. – Режим доступу: <<http://www.smartcat.ru>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
6. Азарова О.Н. Тайм-менеджмент за 30 минут / О.Н.Азарова. – Ростов н/Д: Феникс, 2007. – 160 с.
7. Теленкова Н.А. Тесты на все случаи жизни /Н.А.Теленкова. – М.: Изд-во "АСТ", 2009. – 240 с.
8. Кисла О.Ф. Поради першокурснику (на основі ознайомлення з нормативно-правовими положеннями вищої школи). Навчально-методичний посібник /О.Ф.Кисла. – Чернігів: Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, 2008. – 52 с.
9. Кун М. Эмпирические исследования установок личности на себя / М.Кун, Т.Макпарланд // Современная зарубежная социальная психология. Тексты. – М., 1984. – С.180-188
10. Архангельский Г.А. Глоссарий терминов тайм-менеджмента / Г.А.Архангельский [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.improvement.ru/glossary>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
11. Методы управления своим временем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://help.leadertask.ru/metodologii-tm>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
12. Жак Д. Организация и контроль работы с проектами / Д.Жак // Университетское образование: от эффективного преподавания к эффективному учению. Сборник рефератов по дидактике высшей школы / БГУ. Центр проблем развития образования. – Мн.: ПроPILEI, 2001. – С.121-140

Актуальной задачей и необходимым условием успешного формирования компетентного специалиста является направленность учебного процесса на комплексное развитие личности. В статье предложены показатели и уровни сформированности саморегулятивно-рефлексивного компонента профессиональной компетентности будущих специалистов. Даны рекомендации по использованию компьютерно ориентированных технологий обучения для формирования указанного компонента. Разработана тематика факультативного курса, предложены формы, методы и средства обучения.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, компьютерно ориентированные технологии обучения

The orientation of the educational process in the integrated development of multifaceted personality is the topical task and a necessary condition for the successful formation of a competent professional. The article has proposed indicators and levels of self-reflective component of professional competence of future specialists. Recommendations on the use of new computer oriented learning technologies to facilitate the formation of the self-reflective component have been done. The thematic content of elective course offered by the forms, methods and means of modern teaching has been disclosed.

Key words: professional competence; computer oriented learning technologies.